

VLADIMIR TKALČIĆ: MEĐIMURSKA SELJAČKA NOŠNJA NA SLICI ČAKOVEČKOGA GRADA IZ PRVE POLOVINE XIX. STOLJEĆA

U Muzeju za umjetnost i umjetnički obrt u Zagrebu nalazi se jedna slika (Sl. 1) iz prve polovine XIX. stoljeća, koja ima za nas dvojaku dokumentarnu važnost. Jedno stoga što vjerno prikazuje poznati grad Zrinskih u Čakovcu prema stanju iz toga vremena, a drugo naročito zato, što je na njoj etnografskom tačnošću naslikan međimurski seljački živalj počevši od sitne dječice pa do starih ljudi. Pored toga sa kulturno-historijskoga gledišta veoma je interesantan i prikaz građanskih tipova te velikaškog četveroprega sa kočijom, u kojoj sjedi »gospodin« sa gospođom u karakterističnoj nošnji 30tih i 40tih godina XIX. stoljeća.

Slika je rađena uljenim bojama na bakrenoj ploči veličine 62×87 cm. Majstor nije poznat, no svakako je bio vještiji crtač nego slikar, premda mu se i u baratanju bojama ne može odreći zamjerna vještina. Majstora takovih kvaliteta u njegovo doba, kad se je na solidni crtež polagala veća ili barem jednaka važnost kao i na kolorit, bilo je na pretek. Bio je to valjda jedan od onih mnogobrojnih »majstora« slikara, koji su »tjerali svoj zanat« bez pretenzije na slavu i ostali anonimni. Njegovo gledanje posve je naturalističko, bez natruhe bolećivog romantičarskog idealizovanja, pa zato možemo sa punim pouzdanjem vjerovati prikazivanju njegova kista, koji je baš tim načinom dao za našu svrhu vrednotu dokumentarnog značenja.

Ovdje ćemo prikloniti pažnju samo seljacima t. j. seljačkoj nošnji a na drugo se ne ćemo pobliže osvrnuti. Kako na reprodukciji čitave slike (Sl. 1) ne mogu da se razaberu detaljniji oblici te nošnje, to za bolje razumijevanje donosimo reprodukcije glavnih seljačkih likova (Sl. 2—6) u istoj veličini, u kojoj su na samom originalu slike.

Analizujući ovu nošnju na prikazanim seljacima zapažamo, da ima sve elemente značajne naročito za užu Hrvatsku a napose za Hrvatsko Zagorje.

Žene su odjevene u dugu bijelu košulju bez ukrasa, koja je ujedno i odijelo a nije košulja u današnjem smislu. Kod nje je gornji i donji dio u jednom komadu (u općini Bistra u Hrvatskom Zagorju nazivlju je »celača« t. j. cijela, cjelovita košulja; njemački je naziv Hemdrock, franceski Chemise-robe).

Sprijeda im je oko pasa privezana pregača. Po svoj prilici od kupovna materijala, jer je tamna; u tom slučaju zvana »fertun« za razliku od »zastora« ili »zaslona«, koji je redovno od domaćeg prtenog materijala.

Slika čakovečkoga grada iz prve polovine XIX. stoljeća (sada u Hrvatskom Narodnom Muzeju, odio za umjetnost i umjetnički obrt u Zagrebu).

Preko uzica od pregače nalazi se oko pasa široki crveni pojas, valjda ima biti od sukna, zvan redovno »pas«.

Nad košuljom i pregačom je zobun od bijele (Sl. 2 i 3) ili modre (Sl. 4) čohe, sižući otprilike do koljena, bez rukava, ukrašen crvenim gajtanima

2

2. Djevojka (s pletenicom) u zobunu. —
 3. Grupa seljaka i seljakinja (vidi se košulja »celača«, zobun (bez rukava), kožuh, ogrtač od »darovca«, peča na glavi (rubac). —
 4. Dvije žene i dvoje djece (žene u opisanoj nošnji, a djeca u košuljicama). —
 5. Muškarci u tipičnoj nošnji: karakterističan je napose »škrlak«, osim toga duge vlasi i štapovi. —
 6. Lik muškarca s prednje strane (nošnja: košulja, gaće [»pantalone«], prsluk [»lajbec«] i šešir sa širokim obodom).

3

uz rubove. Takav se »zobun« još do nedavna nosio u Hrvatskom Zagorju (na pr. okolica Lepoglave) a naročito u gornjoj Hrvatskoj Posavini, gdje ga možemo katkad još i danas zapaziti. Ovdje ga zovu i »cabajka« pa »cuban« itd.

4

Osim zobuna prikazan je i »kožuh« od žutkasto-smeđe kože (Sl. 4, žena na desnom kraju) sa kovnim pucetima i gajtanima sprijeda od vrata do pasa, crvenim ukrasom od kože na rukavima te opervažen crnim krznom. Ta vrst kožuha nosila se je posvuda u Hrvatskoj do pred kratko vrijeme a i danas se još nosi u mnogim krajevima, ali samo od starijih.

Glavu prekriva žena m bijela marama »peča«, spuštена niz ramena i leđa ili svezana oko vrata a s okrajcima zabačenim preko obih ramena (Sl. 3 i 4). Djevojke nose kosu spletenu u jednu pletenicu, koja visi niz leđa (Sl. 2, 3 i 4).

Kao obuća — u koliko nisu žene prikazane bose — služe im opanci ili neke vrste polucipele (Sl. 3) i crvene čizme (Sl. 4). Takove su se čizme još do pred svjetski rat vidjevale u Hrvatskoj Posavini a bile su kako od crvene tako i od žute »kordovanske« kože.

Muškarci su odjeveni u košulju i gaće od prtenine (Sl. 3 i 5). Širina gaća kao i rukava košulje posve je normalna, nipošto pretjerana, kako je to često kod nošnje mađjarskih seljaka, pa i kod nas u Slavoniji. Oko pasa preko košulje, koja je izvan gaća i seže do koljena, široki remen od smeđe kože. Šešir je crn, sa širokim krilima (obodom), kakav se je nekad nosio posvuda u Hrvatskoj među seljacima, kad je ujedno bio još običaj nositi dugu kosu kao i kod seljaka na ovoj slici. O tome nam svjedoče sačuvani crteži i slikarije pa i fotografije. Poznata je činjenica, da su maleni šeširi uvedeni tek pod kraj XIX. stoljeća, a i još kasnije (na pr. šeširići nošnje šestinskoga tipa u okolini Zagreba). Obuća su im smeđi opanci i crne čizme, a većina je bosonoga.

Nad košuljom nose i prsluk od modre čohe ili sukna, urešen svijetlim kovnim pucetima i uz njih gajtanima (Sl. 6), ali tad je košulja uvučena u gaće, koje u tom slučaju sličje pantalonima.

Jedan seljak (Sl. 5) nosi odijelo od modre čohe ili sukna s kratkim kaputom i uskim hlačama, utaknutima u crne čizme, a o lijevom boku mu je torba ovješena preko desnog ramena. Kaput je urešen svijetlim

5

6

metalnim pucetima i gajtanima, dok hlače imaju sprijeda na stegnu stereotipne osmice te uzduž vanjske strane na šavu našiven trak od gajtana. Sličan kaput ali opervažen krznom nosi dječak na slici 3.

Ovakovo odijelo od modre čohe sa gajtanima i pucetima nosili su na pr. seljaci općine Draganići, srez Jastrebarsko (vidi »Narodna Starina« sv. 25, knj. X., str. 123) a turopoljski seljaci se još i danas kod svečanih zgoda služe odijelom sličnoga kroja i ukrasa.

Uz ove odjevne komade vidimo i običajnu jednostavnu »surinu« bez ukrasa na seljaku starcu (Sl. 5 prvi na lijevo), a na drugom (Sl. 3 u sredini), mladem, seljaku preko obaju ramena prebačen te na grudima skopčan ogrtač (ovdje već u otrcanom stanju!), od bijele čohe, kakav se nekada od bijelog ili zelenog »darovca« nosio i po Hrvatskom Zagorju, a naročito i u gornjoj Hrvatskoj Posavini, napose u južnoj okolini Zagreba. Još i danas u Posavini možemo na nj naići kod starijih ljudi u zimi.

Dječaci (Sl. 3 i 4) imaju na sebi samo kratku košuljicu, dok je ona curica na desno na slici 4 u dužoj košulji kao i odrasle žene; a dječak na slici 2 odjeven je kao odrasli muškarac. Tipična je pojava kod naše seljačke nošnje uopće, da se djeca odijevaju redovno jednako kao i odrasli.

Iz ovoga deskriptivnog prikaza proizlazi bez ikakove dvoumice, da je međimurska nošnja u prvoj polovini XIX. stoljeća imala sve značajke seljačke nošnje uže Hrvatske, koja je još dobrobrano u drugoj polovini XIX. stoljeća bila u punoj životnoj snazi. Prema tomu međimurska nošnja pripada onoj grupi seljačke nošnje ne samo kao njezin srodni nego kao s njom usko povezani s a s t a v n i dio.

No iz materijala, koji je podlogom ovome prikazu, možemo također crpsti potkrepu u prilog mišljenju, da je seljačka nošnja na području uže Hrvatske nekada bila jedinstvenija, uniformnija, a jača diferencija — koja se naročito očituje u načinu i oblicima ukrasa — da je nastajala tek postepeno kasnije, u novije doba, a naročito da je ubrzana — nakon dokinuća kmetstva (1848. godine) — ojačanjem seljačkoga individualizma kao posljedicom tog važnog socijalno-historijskog čina.

Mislím, da bi se do slične konstatacije — mutatis mutandis — zacijelo moglo sistematskim ispitivanjem doći i s obzirom na seljačke nošnje ostalih jugoslavenskih krajeva, pa bi pitanje porijekla i razvitka naših seljačkih nošnja postalo u mnogočem jasnije.

Ujedno upozoravam, kako je potrebno, da se kod proučavanja umjetničkih i kulturno-historijskih spomenika skrene pažnja i onim momentima, koji za dotični spomenik i nisu bitni, ali imaju važnosti za ostale naučne discipline. Takovim metodom naučnog rada uzajamno se potpomažu često i posve različite discipline tako, da do valjanih svojih rezultata dolaze brže i sigurnije. Ponajviše toga radi je i donesen gornji prikaz.

Zusammenfassung. Unter dem Titel »Bauertracht aus Medimurje (Mur-Insel) auf einem Bilde des Zrinski-Schlusses von Čakovec aus der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts« analysiert der Direktor des Museums für Kunst und Kunstgewerbe in Zagreb die Elemente des jetzt in dieser Landschaft schon historisch gewordenen kroatischen Bauernkostümes und vergleicht sie mit den Bestandteilen der Bauertracht aus der näheren Gegend der nördlichen Gruppe des kroatischen Bauernvolkes. Indem alle Kostümbestandteile der Bauern auf dem Bilde den letzteren vollkommen entsprechen, so zieht der Verfasser daraus den Schluss, dass die Bauertracht in Medimurje nicht nur als ein verwandter sondern sogar als ein integrierender Teil des Bauernkostümes des engeren Kroatiens zu betrachten sei. Diese Tatsache spricht zugleich für die Meinung, dass vorher die Bauertracht in Kroatien, wie auch wahrscheinlich in übrigen jugoslawischen Ländern, viel einförmiger und einheitlicher war und dass erst allmählich mit zunehmendem Individualismus namentlich aber in der zweiten Hälfte des XIX. Jhdts eine stärkere Differenzierung hervorgetreten sei.